

Jerzy Słyk, Dominika Godlewska

Orzekanie o podziale majątku wspólnego małżonków w świetle badań aktowych

Zeszyty Prawnicze 12/2, 73-97

2012

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

JERZY SŁYK, DOMINIKA GODLEWSKA

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego

ORZĘKANIE O PODZIALE MAJĄTKU WSPÓLNEGO MAŁŻONKÓW W ŚWIETLE BADAŃ AKTOWYCH

1. UWAGI WSTĘPNE

Konsekwencją ustania majątkowej wspólności małżeńskiej jest z reguły konieczność dokonania podziału majątku wspólnego. Sytuacja ta powstaje wtedy, gdy małżonkowie, pozostając w ustroju ustawowej bądź umownej wspólności majątkowej, zdążyli nabyć jakikolwiek majątek wspólny, a więc w zdecydowanej większości małżeństw.

Obowiązujące obecnie przepisy prawne nie przewidują jednolitego trybu podziału majątku wspólnego po ustaniu wspólności małżeńskiej. Możliwy jest podział sądowy w trybie procesowym, nieprocesowym, jak również podział umowny. Celem niniejszego opracowania jest dokonanie analizy poszczególnych trybów podziału majątku wspólnego, ze szczególnym uwzględnieniem funkcjonowania w praktyce orzeczenia o podziale majątku wspólnego na podstawie art. 58 § 3 k.r.o. w ramach postępowania rozwodowego. W literaturze wskazuje się, że rozstrzygnięcie to jest rzadko wykorzystywane w praktyce¹, co należy ocenić w perspektywie funkcji postępowania rozwodowego, które powinno rozwiązywać kompleksowo wszystkie sprawy małżeńskie,

¹ E. SKOWROŃSKA-BOCIAN, *Rozliczenia majątkowe małżonków w stosunkach wzajemnych i wobec osób trzecich*, Warszawa 2010, s. 240.

ograniczając pole przyszłych konfliktów i eliminując konieczność wszczynania postępowań sądowych w przyszłości, po rozwodzie.

Zasygnalizowane wyżej problemy zostaną omówione z wykorzystaniem wyników badań aktowych, dotyczących orzekania o podziale majątku wspólnego².

2. USTANIE WSPÓLNOŚCI MAŁŻEŃSKIEJ I TRYB PODZIAŁU MAJĄTKU WSPÓLNEGO MAŁŻONKÓW W UJĘCIU TEORETYCZNYM

Jak już wspomniano, warunkiem dokonania podziału majątku wspólnego małżonków jest ustanie ustroju małżeńskiej wspólności majątkowej. Zasada ta wynika z art. 35 k.r.o., wprowadzającego regulę, zgodnie z którą w czasie trwania wspólności żaden z małżonków nie może żądać podziału majątku wspólnego. Majątek ten ma charakter wspólności łącznej³. Dopiero ustanie ustroju wspólności ustawowej oznacza przekształcenie wspólności łącznej we współwłasność w częściach ułamkowych i stwarza możliwość dokonania podziału majątku wspólnego. W czasie trwania małżeństwa sytuacja ta może wystąpić w następujących przypadkach:

- zawarcie przez małżonków umowy majątkowej małżeńskiej (intercyzy) znoszącej wspólność i zastępującej ją rozdzielnością majątkową,
- ustanowienie rozdzielności majątkowej przez sąd na żądanie jednego z małżonków (art. 52 § 1 k.r.o.) lub na żądanie wierzyciela jednego z małżonków (art. 52 § 1a k.r.o.),

² Badania te zostały przeprowadzone przez Dominikę Godlewską podczas przygotowywania pracy magisterskiej zatytułowanej „Podział majątku wspólnego małżonków w postępowaniu o rozwód i w postępowaniu nieprocesowym w świetle badań aktowych”, napisanej pod kierunkiem prof. dr hab. Wandy Stojanowskiej i obronionej w Akademii Leona Koźmińskiego w czerwcu 2011 r.

³ Tak np. J.S. PIĄTOWSKI, [w:] *System prawa rodzinnego i opiekuńczego*, pod red. J.S. PIĄTOWSKIEGO, Wrocław 1985, s. 329 i n.; M. NAZAR, [w:] *System prawa prywatnego. Prawo rodzinne i opiekuńcze*, XI, pod. red. T. SMYCZYŃSKIEGO, Warszawa 2009, s. 245 i n.; T. SOKOŁOWSKI: *Skutki prawne rozwodu*, Poznań 1996, s. 157.

- powstanie rozdzielności majątkowej z mocy prawa w razie ubezwłasnowolnienia lub ogłoszenia upadłości jednego z małżonków (art. 53 § 1 k.r.o.) oraz w przypadku orzeczenia separacji (art. 54 § 1 k.r.o.)⁴.

Oczywistym skutkiem ustania małżeństwa jest ustanie istniejącego między małżonkami ustroju majątkowego, w tym wspólności ustawowej. Ma to miejsce w następujących przypadkach:

- orzeczenie rozwodu⁵,
- śmierć jednego z małżonków, uznanie go za zmarłego (art. 55 § 1 k.r.o.) oraz sądowe stwierdzenie zgonu małżonka,
- unieważnienie małżeństwa (zgodnie z art. 21 k.r.o. do skutków unieważnienia małżeństwa w zakresie stosunków majątkowych stosuje się odpowiednio przepisy o rozwodzie)⁶.

Od wymienionych wyżej przypadków odróżnić należy sytuację majątkową powstałą na skutek ustalenia nieistnienia małżeństwa. Małżeństwo uznane za nieistniejące nie wywołuje żadnych skutków prawnych, a zatem nie powstaje również między osobami je zawierającymi jakikolwiek ustrój majątkowy i – w konsekwencji – nie może zostać dokonany podział majątku według przepisów dotyczących małżonków⁷.

Gdy chodzi o podział sądowy, podstawowym trybem, dotyczącym wszystkich wymienionych wyżej sytuacji ustania wspólności, zarówno w czasie trwania małżeństwa, jak i na skutek jego ustania, jest podział majątku w postępowaniu nieprocesowym. Zgodnie z art. 46 k.r.o.,

⁴ Bliższa charakterystyka wymienionych tu przypadków jest zawarta w E. SKOWROŃSKA-BOCIAN, *op. cit.*, s. 155 i n.

⁵ Warto zwrócić uwagę na brak w Kodeksie rodzinnym i opiekuńczym przepisu jednoznacznie wskazującego, że skutkiem rozwiązania małżeństwa przez rozwód jest ustanie ustroju majątkowego łączącego małżonków. Skutek taki jest jednak uznawany za oczywisty (por. E. SKOWROŃSKA-BOCIAN, *op. cit.*, s. 155).

⁶ K. PIETRZYKOWSKI, [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, pod red. K. PIETRZYKOWSKIEGO, Warszawa 2003, s. 268.

⁷ J. GAJDA, [w:] *System Prawa Prywatnego. Prawo rodzinne i opiekuńcze...*, XI, s. 140.

w brzmieniu nadanym ustawą z 17 czerwca 2004 roku⁸, od chwili ustania wspólności ustawowej stosuje się odpowiednio przepisy o wspólności majątku spadkowego i o dziale spadku w dwóch zakresach:

1 - do majątku, który był objęty tą wspólnością (tzn. w odniesieniu do zarządu tym majątkiem)

2 - do podziału tego majątku.

Z kolei art. 1035 k.c., w zakresie nieunormowanym przepisami prawa spadkowego, nakazuje odpowiednie stosowanie do wspólności majątku spadkowego oraz do działu spadku przepisów o współwłasności w częściach ułamkowych. Przed wspomnianą wyżej nowelizacją Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego z 2004 r. odesłanie miało charakter niejednolity. Artykuł 42 k.r.o. nakazywał stosowanie przepisów o współwłasności w częściach ułamkowych od chwili ustania wspólności (w zakresie zarządu tym majątkiem), natomiast art. 46 k.r.o. odsyłał do przepisów o dziale spadku jedynie wówczas, gdy chodziło o podział majątku, który był objęty wspólnością⁹.

Warto w tym miejscu zwrócić uwagę na pewną nieścisłość, która wkrađła się do przepisów Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego w opisywanej nowelizacji. Jak wyżej wspomniano, w poprzednim brzmieniu art. 42 k.r.o. zawierał bezpośrednie odesłanie do przepisów o współwłasności w częściach ułamkowych, gdy analizowano sytuację po ustaniu wspólności, a przed dokonaniem podziału¹⁰. Następujący po tym przepisie art. 43 k.r.o. wprowadził regułę, na podstawie której udziały małżonków w majątku wspólnym są równe. W poprzednim stanie prawnym kolejność omawianych przepisów jednoznacznie wskazywała na to, że równe udziały w majątku wspólnym pojawiają się po ustaniu wspólności. Skreślenie dawnej treści art. 42 k.r.o. (zastąpienie go innym przepisem, który nie odnosi się do sytuacji po ustaniu wspólności) może być mylące, gdy chodzi o interpretację art. 43 k.r.o.,

⁸ Dz.U. Nr 162, poz. 1691 (zmiany weszły w życie 20 stycznia 2005 r.).

⁹ J. SŁYK, *Nowelizacja Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego dotycząca majątku małżonków*, «Jurysta» 11-12/2004, s. 45.

¹⁰ Gdy chodzi o sam podział, przed nowelizacją odesłanie miało taką konstrukcję jak obecnie – art. 46 k.r.o. odsyłał do przepisów o dziale spadku.

który obecnie mówi o równych udziałach w majątku wspólnym, nie wskazując na to, że chodzi tu o sytuację po ustaniu wspólności. Jak już wspomniano, charakter wspólności małżeńskiej jako wspólności łącznej nie budzi wątpliwości w literaturze również po nowelizacji, jednak należałoby postulować uporządkowanie wspomnianych przepisów i nadanie im treści niebudzącej wątpliwości.

Sama konstrukcja odesłania zawartego w art. 46 k.r.o. w brzmieniu nadanym nowelą z 2004 r. zasługuje natomiast na aprobatę. Specyfika opisywanej sytuacji majątkowej małżonków polega na tym, że po ustaniu wspólności, a przed dokonaniem podziału, powstaje stan przejściowy. Małżonkowie (lub byli małżonkowie) „oczekują” na dokonanie podziału majątku, a jednocześnie ich prawa do tego majątku oceniane są według przepisów o współwłasności w częściach ułamkowych. Przepisy te mają jednak na względzie przede wszystkim współwłasność jednej rzeczy, nie zaś całej masy majątkowej. Z tego powodu zastosowanie odwołania pośredniego – najpierw do przepisów o wspólności majątku spadkowego, które uwzględniają tę specyfikę, a dopiero na podstawie jednego z tych przepisów (art. 1035 k.c.), w pozostałym zakresie, do przepisów prawa rzeczowego o współwłasności w częściach ułamkowych – było zabiegiem słusznym. W szczególności przed nowelizacją z 2004 r. wyrażano sprzeczne poglądy odnośnie do możliwości rozporządzania przez małżonków (byłych małżonków) udziałem w majątku wspólnym po ustaniu wspólności¹¹. Wątpliwości mogła budzić również możliwość rozporządzania udziałem w konkretnym przedmiocie należącym do tego majątku.

Po nowelizacji rozwiązanie wskazanych wyżej problemów uległo uproszczeniu. W zakresie rozporządzania udziałem w konkretnym przedmiocie należącym do majątku po ustaniu wspólności małżeńskiej odpowiednie zastosowanie znajduje art. 1036 k.c., zgodnie z którym rozporządzenie takie jest możliwe. Gdyby rozporządzenie to naruszało uprawnienia któregośkolwiek ze spadkobierców (w tym przypadku małżonka lub byłego małżonka) – wymagana jest jego zgoda. Pewne wąt-

¹¹ Przeciwno takiej możliwości opowiedział się J.S. PIĄTOWSKI, *op. cit.*, s. 484; Za możliwością rozporządzania udziałem w majątku po ustaniu wspólności wypowiedział się J. PIETRZYKOWSKI, *op. cit.*, s. 434.

pliwości mogą się pojawić w zakresie odpowiedniego stosowania art. 1051 k.c., który zezwala bezwarunkowo na zbywanie całego udziału spadkowego (udziału w majątku wspólnym po ustaniu wspólności).

Po pierwsze, przepis ten zawarty jest w Tytule IX Kodeksu cywilnego, zatytułowanym „Umowy dotyczące spadku”, a nie w Tytule VIII – „Wspólność majątku spadkowego i dział spadku”¹². Wydaje się jednak, że nie formalna przynależność przepisu do tytułu odpowiadającego nazwą zakresowi odesłania określonego w art. 46 k.r.o. powinna mieć decydujące znaczenie, ale materialna zawartość przepisu art. 1051 k.c. Wprowadza on bez wątplenia zasadę dotyczącą wspólności majątku spadkowego tak, jak art. 1036 k.c. i dlatego znajduje odpowiednie zastosowanie do sytuacji majątkowej małżonków (byłych małżonków). Po drugie, w literaturze wskazano na niezgodność takiej interpretacji z regułą wnioskowania „a maiori ad minus”, bowiem zgoda małżonka byłaby wymagana na zbycie udziału w konkretnym przedmiocie należącym do majątku wspólnego, a – zgodnie z art. 1051 k.c. – nie byłaby wymagana w odniesieniu do zbycia całego udziału w majątku wspólnym. J. Ignaczewski zaproponował zastosowanie per analogiam art. 1036 k.c. również w odniesieniu do tej ostatniej sytuacji tak, aby zgoda małżonka (byłego małżonka) była wymagana w każdym przypadku¹³. Argumentacja ta podważa jednak przepisy prawa spadkowego, które ustawodawca nakazuje stosować odpowiednio, i prowadzi do ich omięcia. Wydaje się, że wbrew pozorom zasady przewidziane w art. 1036 i 1051 k.c. posiadają swoje uzasadnienie. Rozporządzenie udziałami w poszczególnych przedmiotach należących do majątku wspólnego na rzecz wielu innych osób może skomplikować i znacząco wydłużyć postępowanie działowe. Dlatego wymagana jest w tym przypadku zgoda pozostałych spadkobierców (przy odpowiednim stosowaniu – małżonka lub byłego małżonka). Tymczasem zbycie udziału w całym majątku wspólnym oznacza wstąpienie innej osoby w ogół

¹² Jak wspomniano, art. 46 k.r.o. nakazuje stosowanie odpowiednio przepisów o wspólności majątku spadkowego i o dziale spadku.

¹³ J. IGNACZEWSKI, *Mażeńskie ustroje majątkowe. Art. 31-54 KRO. Komentarz*, Warszawa 2008, s. 181.

praw zbywającego i należy uznać, że co do zasady nie komplikuje przyszłego podziału majątku.

W dalszej części niniejszego opracowania zostanie przeanalizowany uproszczony wariant dokonania podziału majątku wspólnego, jakim jest orzeczenie o jego podziale na podstawie art. 58 § 3 k.r.o. w wyroku rozwodowym, tj. w postępowaniu procesowym. Orzekanie o podziale majątku wspólnego w postępowaniu rozwodowym, a więc jeszcze w czasie trwania małżeństwa, oznacza, że podział ten staje się skuteczny dopiero w razie prawomocnego orzeczenia rozwodu¹⁴. Wyeliminowany zostaje zatem „etap pośredni”, w którym majątek wspólny podlega przepisom o współwłasności w częściach ułamkowych, co wyklucza omawiane wyżej wątpliwości odnośnie do sprawowania zarządu tym majątkiem i ogranicza zakres ewentualnych konfliktów na tym tle.

Zgodnie z art. 58 § 3 k.r.o. sąd może w wyroku orzekającym rozwód dokonać podziału majątku wspólnego na wniosek jednego z małżonków, jeżeli przeprowadzenie tego podziału nie spowoduje nadmiernej zwłoki w postępowaniu. Uzależnienie omawianego orzeczenia od przesłanki braku nadmiernej zwłoki sprawia, że ma ono obecnie charakter wyjątku od reguły, którą jest orzekanie o podziale majątku wspólnego w postępowaniu nieprocesowym po uprawomocnieniu się wyroku rozwodowego.

W świetle stanowiska wyrażonego przez Sąd Najwyższy w tezie XIV uchwały z 13 stycznia 1978 r. – Wytyczne wymiaru sprawiedliwości i praktyki sądowej w zakresie orzekania w wyroku rozwodowym o wspólnym mieszkaniu zajmowanym przez małżonków, oraz o podziale majątku wspólnego (art. 58 § 2, 3 i 4 k.r.o.)¹⁵ – w razie niespełnienia przesłanki z art. 58 § 3 k.r.o., sąd rozwodowy powinien pozostawić wniosek o podział majątku wspólnego bez rozpoznania,

¹⁴ W. STOJANOWSKA, [w:] *System prawa prywatnego. Prawo rodzinne i opiekuńcze...*, XI, s. 799; J. PIETRZYKOWSKI, *op. cit.*, s. 546.

¹⁵ Uchwała SN z 13 stycznia 1978 r., Wytyczne wymiaru sprawiedliwości i praktyki sądowej w zakresie orzekania w wyroku rozwodowym o wspólnym mieszkaniu, zajmowanym przez małżonków, oraz o podziale majątku wspólnego (art. 58 § 2, 3 i 4 k.r.o.), III CZP 30/77, «OSNC» 3/1978, poz. 39, cytowane dalej jako „Wytyczne”.

a decyzję o tym zamieścić w odrębnym postanowieniu wydanym w toku postępowania bądź w sentencji wyroku rozwodowego. Orzeczenie to nie podlega zaskarżeniu.

Kluczowym zagadnieniem z punktu widzenia właściwej interpretacji omawianego przepisu jest wykładnia sformułowania „nadmierna zwłoka”. Istotnych wskazówek w tym zakresie dostarczają wspomniane wyżej Wytyczne z 1978 r. W tezie XIII ust. 1 tego orzeczenia Sąd Najwyższy wskazał, że przeprowadzenie podziału majątku wspólnego stron nie powoduje nadmiernej zwłoki nie tylko wtedy, gdy między stronami nie ma sporu co do składu i sposobu podziału tego majątku, lecz także wtedy, gdy wyjaśnienie spornych między stronami okoliczności, bądź też takich okoliczności, które sąd obowiązany jest ustalić z urzędu, wymaga przeprowadzenia postępowania dowodowego w ograniczonym przedmiotowo i czasowo zakresie¹⁶. Co więcej, w tym samym orzeczeniu, w uzasadnieniu do tezy XIII wskazano, że „sąd powinien dążyć do wykorzystania istniejących możliwości uzgodnienia stanowisk stron co do składu i sposobu podziału”, przy czym „nieemożność doprowadzenia do uzgodnienia stanowisk stron nie oznacza jeszcze konieczności odstąpienia od rozpoznania wniosku o podział majątku wspólnego”. Podkreślenie mediacyjnej roli sądu jest w tym przypadku istotne ze względu na możliwość zawarcia przez małżonków ugody w czasie trwania postępowania rozwodowego, dotyczącej podziału majątku wspólnego, która stanie się skuteczna z chwilą uprawomocnienia się wyroku rozwodowego (teza XIII ust. 4). Jako szczególnie istotne należy uznać stwierdzenie zawarte w uzasadnieniu do tezy XIII omawianych Wytycznych. Sąd Najwyższy wskazuje, że „celowość kontynuowania postępowania zmierzającego do podziele-

¹⁶ Niekiedy w literaturze błędnie podaje się na tej podstawie, że przesłanką zastosowania art. 58 § 3 k.r.o. jest brak sporu między stronami co do składu i sposobu podziału majątku wspólnego (por. J. IGNATOWICZ, *Orzekanie w procesie rozwodowym o małżeńskich sprawach majątkowych w świetle orzecznictwa*, «Studia cywilistyczne» 32/1982, s. 155). Z cytowanej wypowiedzi Sądu Najwyższego wynika wyraźnie, że podział może mieć miejsce również wtedy, gdy spór między małżonkami istnieje, ale jego rozstrzygnięcie jest możliwe bez nadmiernego wydłużania postępowania dowodowego.

nia majątku wspólnego zależy od rozważenia, czy korzyści wynikające z definitywnego uregulowania małżeńskich spraw majątkowych nie przemawiają za dokonaniem podziału nawet kosztem pewnego przedłużenia postępowania dowodowego¹⁷. Zdaniem Sądu Najwyższego – przeprowadzenie podziału w trybie art. 58 § 3 k.r.o. nie jest co do zasady możliwe w wyjątkowych sytuacjach, gdy w razie wcześniejszego ustania wspólności majątkowej toczy się już postępowanie o podział majątku wspólnego lub istnieje konieczność udziału w postępowaniu działowym osób trzecich, co byłoby niedopuszczalne (uzasadnienie tezy XIII Wytocznych).

Zacytowane stwierdzenia, zawarte w uzasadnieniu tezy XIII omawianych Wytocznych, stanowią istotne dopełnienie samej zasady wyrażonej w tej tezie¹⁸. Sąd Najwyższy wyraźnie opowiada się za możliwie szerokim wykorzystaniem możliwości orzekania o podziale majątku wspólnego, podkreślając, że korzyści płynące z całościowego uregulowania majątkowych stosunków małżeńskich mogą przeważać nad stratą polegającą na wydłużeniu postępowania. Jak słusznie stwierdziła W. Stojanowska, pomijanie w literaturze prawniczej cytowanych wyżej stwierdzeń Sądu Najwyższego wiąże się zapewne z ogólną tendencją do pośpiesznego załatwiania spraw rozwodowych¹⁹. Wskazuje się, że również w praktyce sądowej istnieje niechęć do przeprowadzania podziału w ramach postępowania rozwodowego²⁰. Tymczasem w wywodach Sądu Najwyższego można odnaleźć wyraźną preferencję na rzecz tego typu orzeczenia. Stanowisko to należy uznać za słuszne.

¹⁷ Na znaczenie zacytowanego fragmentu słusznie zwróciła uwagę W. STOJANOWSKA, *op. cit.*, s. 799.

¹⁸ Warto zwrócić uwagę, że autorzy komentarzy do Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego z reguły pomijają te istotne dla zrozumienia stanowiska Sądu Najwyższego stwierdzenia (por: J. PIETRZYKOWSKI, *op. cit.*, s. 546; B. CZECH, [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, pod red. K. PIASECKIEGO, Warszawa 2009, s. 540-541).

¹⁹ W. STOJANOWSKA, *op. cit.*, s. 799.

²⁰ Z. KRZEMIŃSKI, *Rozwód. Praktyczny komentarz. Orzecznictwo. Piśmiennictwo. Wzory pism*, Kraków 2006, s.93; E. SKOWROŃSKA-BOCIAN, *op. cit.*, s. 240.

Na rzecz przeprowadzenia podziału w ramach postępowania rozwodowego przemawiać może również możliwość dokonania podziału częściowego (na podstawie art. 1038 k.c. w zw. z art. 46 k.r.o.) wtedy, gdy objęcie nim całego majątku spowodowałoby nadmierną zwłokę i było niedopuszczalne w świetle art. 58 § 3 k.r.o. Zdaniem Sądu Najwyższego, za możliwością taką przemawia postulat „szybkiej normalizacji stosunków majątkowych stron” (teza XIII ust. 2 Wytycznych). Podziałowi temu powinny podlegać podstawowe, istotne dla dalszego funkcjonowania rodziny składniki, takie jak własność mieszkania i przedmiotów urządzenia domowego. W literaturze wskazano, że dokonanie takiego podziału co do zasady nie powoduje nadmiernej zwłoki w postępowaniu²¹.

Przewidując możliwość dokonania podziału majątku wspólnego małżonków w trybie art. 58 § 3 k.r.o., ustawodawca zrealizował model procesu rozwodowego, w którym powinny być załatwione wszystkie sprawy sporne małżonków tak, aby nie musieli oni po orzeczeniu rozwodu wszczynać kolejnego postępowania²². Zgodnie z zasadą integralności wyroku rozwodowego, sąd w postępowaniu rozwodowym kompleksowo i wyczerpująco reguluje całokształt spraw małżeńskich, rodzicielskich, alimentacyjnych, mieszkaniowych i majątkowych rozpadającej się rodziny²³. Jest oczywiste, że rozwiązanie takie ma na celu ograniczenie pola ewentualnych przyszłych konfliktów²⁴. Istotną przyczyną realizacji wspomnianej zasady w polskim prawie rozwodowym jest jednak również współzależność między poszczególnymi rodzajami rozstrzygnięć zawartych w wyroku rozwodowym. Przykładowo wskazać można, że orzeczenie o obowiązku alimentacyjnym na rzecz dzieci musi współgrać z orzeczeniem o władzy rodzicielskiej²⁵. Wydaje się, że współzależność można dostrzec również między rozstrzygnię-

²¹ J. IGNATOWICZ, *op. cit.*, s. 155.

²² Tamże, s. 147 i 152.

²³ T. SOKOŁOWSKI, [w:] *System prawa prywatnego. Prawo rodzinne i opiekuńcze...*, XI, s. 560.

²⁴ J. IGNATOWICZ, *op. cit.*, s. 145.

²⁵ W. STOJANOWSKA, *op. cit.*, s. 764.

ciem o obowiązku alimentacyjnym i omawianym tu rozstrzygnięciem o podziale majątku wspólnego. Jak wiadomo, przesłanką obowiązku alimentacyjnego po stronie zobowiązanego są jego możliwości zarobkowe i majątkowe. Dotyczy to zarówno obowiązku alimentacyjnego na rzecz rozwiedzionego małżonka (art. 60 § 1 k.r.o.), jak i na rzecz krewnych – dzieci (art. 135 § 1 k.r.o.)²⁶. Takie sformułowanie przepisów oznacza, że przy ocenie możliwości spełnienia obowiązku przez zobowiązanego brane są pod uwagę nie tylko jego stałe dochody – zarobki, ale również rozmiar jego majątku²⁷. Wynika z tego, że najbardziej funkcjonalnym rozwiązaniem – z punktu widzenia orzekania o alimentach – jest rozstrzygnięcie kwestii podziału majątku wspólnego małżonków już na etapie postępowania rozwodowego. Umożliwia to sądowi bardziej precyzyjną i trafną ocenę przesłanek obowiązku alimentacyjnego, eliminując ryzyko wszczynania kolejnego procesu o alimenty po dokonaniu podziału majątku w trybie nieprocesowym.

II. PODZIAŁ MAJĄTKU WSPÓLNEGO MAŁŻONKÓW W POSTĘPOWANIU SĄDOWYM W ŚWIELE BADAŃ AKTOWYCH

a) Podział majątku wspólnego małżonków w postępowaniu rozwodowym

W tej części rozważań przedstawione zostaną wyniki wspomnianych na wstępie badań akt sądowych, przeprowadzonych w Wydziale IV Odwoławczym Sądu Okręgowego w Warszawie oraz w Wydziale I Cywilnym Sądu Rejonowego w Otwocku. Badania aktowe objęły 80 spraw o rozwód, w których w pozwie zamieszczono wniosek o podział majątku wspólnego, rozpoznanych w latach 2000-2010, oraz 70 spraw toczących się w trybie nieprocesowym, dotyczących podziału

²⁶ W. STOJANOWSKA *op. cit.*, s. 779; T. SMYCZYŃSKI, [w:] *System prawa prywatnego. Prawo rodzinne i opiekuńcze*, XII, pod red. T. SMYCZYŃSKIEGO, Warszawa 2011, s. 767.

²⁷ Bez znaczenia dla niniejszych rozważań pozostaje dyskusyjna kwestia, w jakim zakresie majątek zobowiązanego może zostać obciążony przez zasądzenie od niego alimentów (por. na ten temat: T. SMYCZYŃSKI, [w:] *System prawa prywatnego. Prawo rodzinne i opiekuńcze...*, XII, s. 772).

majątku wspólnego, które zostały rozpoznane również w latach 2000-2010. W pierwszej kolejności zostaną przedstawione wyniki badań aktowych spraw rozwodowych.

Badania aktowe spraw rozwodowych dostarczyły m.in. informacji dotyczących stron procesu, wysokości ich wynagrodzenia za pracę i osiąganych dochodów z majątku osobistego oraz wspólnego. Akta tych spraw dostarczyły również informacji na temat przedmiotu podziału, propozycji podziału oraz rozstrzygnięć sądu w zakresie podziału majątku wspólnego małżonków. Wymienione wyżej informacje będą poniżej przedstawione w postaci tabel z opisem każdej z nich.

Tabela 1. *Wiek rozwodzących się małżonków*

Wiek	Kobiety		Mężczyźni	
	w liczbach bezwzgl.	w %	w liczbach bezwzgl.	w %
Do 18 lat	0	0	nd.*	nd.*
Powyżej 18 – 25 lat	1	1	1	1
Powyżej 25 – 30 lat	9	11	7	9
Powyżej 30 – 35 lat	11	14	12	15
Powyżej 35 – 40 lat	12	15	8	10
Powyżej 40 lat	47	59	52	65
Ogółem	80	100	80	100

*nd= nie dotyczy

Z tabeli 1 wynika, że najwięcej rozwodzących się kobiet miało ukończone więcej niż 40 lat (47 kobiet – 59%). Nie odnotowano rozwodzących się kobiet w wieku poniżej 18 lat. W przedziale 18-25 lat była tylko jedna kobieta (1%). Jeżeli chodzi o wiek mężczyzn, to sytuacja była podobna, gdyż najliczniej reprezentowana była grupa tych spośród nich, którzy mieli ukończone więcej niż 40 lat (52 mężczyzn – 65%). W wieku 18-25 lat był tylko 1 mężczyzna (1%). Uzyskane wyniki wydają się interesujące z uwagi na zdecydowaną przewagę w badanych sprawach – zarówno wśród kobiet, jak i mężczyzn – osób w starszej grupie wiekowej (powyżej 40 lat). Według danych ogólnopolskich, na ogólną liczbę 65345 rozwodów orzeczonych w 2009 roku, ukończone 40 lat miało 24408 kobiet (co stanowi 37,35% spośród liczby wszystkich rozwodów) i 30111 mężczyzn (46,08%), a więc

zdecydowanie mniej niż w omawianych badaniach²⁸. Mogłoby się wydawać, że czynnikiem utrudniającym dokonanie podziału majątku wspólnego jest długi staż małżeński, ze względu na większe rozmiary gromadzonego przez wiele lat majątku. Przeprowadzone badania nie potwierdzają jednak tej tezy. Można wyrazić przypuszczenie, że czynnikiem najistotniejszym, gdy rozpatruje się możliwość dokonania podziału majątku wspólnego w postępowaniu rozwodowym, jest skłonność małżonków do konfliktu i niezdolność do porozumienia się, co może występować częściej wśród osób młodszych.

Tabela 2. *Wykształcenie rozwodzących się małżonków*

Wykształcenie	Kobiety		Mężczyźni	
	w l.b.*	w %	w l.b.*	w %
Podstawowe	0	0	0	0
Zawodowe	8	10	12	15
Średnie techniczne	0	0	7	9
Średnie	3	4	1	1
Wyższe techniczne (inżynierskie)	6	7	26	32
Wyższe ekonomiczne	19	24	19	24
Wyższe humanistyczne	35	44	4	5
Wyższe medyczne	9	11	11	14
Ogółem	80	100	80	100

* w liczbach bezwzględnych

Z tabeli 2 wynika, że rozwodzący się małżonkowie w zdecydowanej większości spraw posiadali wykształcenie wyższe. Kobiety najczęściej posiadały wykształcenie wyższe humanistyczne (35 kobiet – 44%), oraz wyższe ekonomiczne (19-24%). Najmniej liczną grupę stanowiły kobiety, posiadające wykształcenie średnie (4%). Mężczyźni najczęściej mieli wykształcenie wyższe techniczne – inżynierskie (26 mężczyzn – 32%) oraz wykształcenie wyższe ekonomiczne (19-24%), a najrzadziej – średnie (1%). Nie stwierdzono, aby w zbadanych sprawach którakolwiek ze stron posiadała jedynie wykształcenie podstawowe

²⁸ *Rocznik Demograficzny 2010*, Warszawa 2010, Tabl. 45 (80), s. 244.

we. Podsumowując, wykształcenie wyższe (czyli wyższe techniczne, ekonomiczne, humanistyczne, medyczne) posiadało aż 86% kobiet oraz 75% mężczyzn.

Należy podkreślić, że przedstawione tu wyniki badań nie są reprezentatywne dla całego kraju, ponieważ badanie przeprowadzono tylko w jednym wydziale sądu właściwego dla dużej aglomeracji miejskiej (Sąd Okręgowy w Warszawie). Uwaga ta odnosi się do wszystkich omawianych poniżej wyników.

Tabela 3. *Wysokość wynagrodzenia za pracę małżonków (miesięcznie)*

Wysokość wynagrodzenia za pracę (w zł)	Kobiety		Mężczyźni	
	w l.b.	w %	w l.b.	w %
500 – 1500	10	12	4	5
Powyżej 1500 – 2500	27	34	16	20
Powyżej 2500 – 3500	18	22	18	22
Powyżej 3500 – 5000	9	11	8	10
Powyżej 5000 – 7000	6	7	17	21
Powyżej 7000 – 10000	2	2	9	11
Powyżej 10 000	8	10	10	12
Ogółem	80	100	80	100

Z analizy danych zamieszczonych w tabeli 3 wynika, że najwięcej kobiet uzyskiwało zarobki w przedziale powyżej 1500 do 2500 zł (34%). Kolejną pod względem wysokości zarobków grupę kobiet stanowiły te z nich, które uzyskiwały dochód powyżej 2500 do 3500 zł (22%). Najmniej liczną grupę stanowiły kobiety, których zarobki wynosiły powyżej 7000 do 10000 zł (2%). Można zauważyć, że aż 10% kobiet zarabiała powyżej 10 000 zł.

Wśród mężczyzn wyniki te przedstawiały się nieco inaczej. Najliczniejszą grupę stanowili mężczyźni, którzy zarabiali powyżej 2500 do 3500 zł (22%). Niewiele mniej było mężczyzn zarabiających powyżej 5000 do 7000 zł (21%) oraz tych, których wysokość wynagrodzenia za pracę wynosiła powyżej 1500 do 2500 zł (20%). Najmniej liczną grupę mężczyzn stanowili ci z nich, których wynagrodzenie za pracę wynosiło powyżej 500 do 1500 zł (5%).

Przedstawione wyżej wyniki badań aktowych nie dają podstaw do przyjęcia tezy, że wysokość uzyskiwanych przez małżonków dochodów wpływa w istotny sposób na możliwość dokonywania podziału majątku wspólnego w postępowaniu rozwodowym, bowiem zarobki rozwodzących się małżonków w badanych sprawach plasowały się najczęściej w średnich przedziałach przyjętej skali.

Tabela 4. *Dochody z majątku wspólnego małżonków*

Czy małżonkowie osiągnęli dochody z majątku wspólnego?	w l.b.	w %
Tak	7	9
Nie	73	91
Ogółem	80	100

W niemal wszystkich sprawach małżonkowie nie osiągnęli dochodu z majątku wspólnego (91%), a tylko w 7 przypadkach (9%) takie dochody osiągnęli. Na podstawie tych informacji można uznać, że w zdecydowanej większości przypadków składnikiem majątku wspólnego nie mogło być przedsiębiorstwo bądź inny składnik majątkowy przynoszący dochód i zapewniający utrzymanie rodziny. Podział takiego składnika majątkowego mógłby być źródłem sporów i zapewne wydłużyłby postępowanie rozwodowe, co tłumaczy w pewnym stopniu uzyskane wyniki.

Tabela 5. *Dochody z majątku osobistego*

Czy małżonkowie osiągnęli dochody z majątku osobistego	Kobiety		Mężczyźni	
	w l.b.	w %	w l.b.	w %
Tak	13	16	6	8
Nie	67	84	74	92
Ogółem	80	100	80	100

Jak wynika z tabeli 5, w zdecydowanej większości spraw małżonkowie nie uzyskiwali również dochodów z majątku osobistego (84% kobiet i 92% mężczyzn). Zaledwie 13 kobiet (16%) i 6 mężczyzn (8%) osiągnęło takie dochody.

Tabela 6. *Środki zgromadzone na rachunku otwartego lub pracowniczego funduszu emerytalnego*

Czy z akt badanych spraw wynikało, że małżonkowie gromadzili środki na rachunku otwartego lub pracowniczego funduszu emerytalnego?	Kobiety		Mężczyźni	
	w l.b.	w %	w l.b.	w %
Tak	70	90	65	81
Nie	10	10	15	19
Ogółem	80	100	80	100

Z tabeli 6 wynika, że kobiety, w większości przypadków (90%), posiadały środki zgromadzone na rachunku otwartego lub pracowniczego funduszu emerytalnego. Tylko 10% kobiet w badanych sprawach nie posiadało takich środków. Również większość mężczyzn (81%) miała zgromadzone środki na rachunku otwartego lub pracowniczego funduszu emerytalnego, a nie posiadało ich 19%. Zgodnie z art. 31 § 2 pkt 3) k.r.o., środki te stanowią składnik majątku wspólnego, a zatem podlegają podziałowi po ustaniu ustroju wspólności małżeńskiej.

Przeprowadzone badanie aktowe dostarczyło również informacji na temat przebiegu procesu oraz przedmiotu żądania o podział majątku wspólnego.

W większości przypadków (56%), z żądaniem podziału majątku wspólnego, zawartym w pozwie rozwodowym bądź odpowiedzi na pozew, występował mężczyzna, natomiast w 44% spraw – kobieta. W większości spraw powodem w sprawie o rozwód był mężczyzna (54%), natomiast kobieta była powódką w 46% badanych spraw, przy czym najczęściej strona występująca z pozwem żądała również dokonania podziału majątku wspólnego.

Tabela 8. *Rozstrzygnięcie sądu w wyroku rozwodowym w zakresie winy*

Rozstrzygnięcie sądu w wyroku rozwodowym	w l.b.	w %
Bez orzekania o winie	77	96
Z winy jednego małżonka	3	4
Z winy obu stron	0	0
Ogółem	80	100

W większości badanych spraw orzeczono rozwód bez ustalania winy (96%). Niewielką liczbę stanowiły wyroki rozwodowe, w których ustalono winę jednego małżonka (4%). Natomiast nie odnotowano ani jednego orzeczenia rozwodu z winy obu stron. W porównaniu z danymi ogólnopolskimi, w prezentowanym badaniu jeszcze częściej w wyroku rozwodowym nie orzekano o winie rozkładu pożycia²⁹. Jest to zapewne wyrazem ogólnej tendencji do przyspieszania postępowania rozwodowego kosztem ustaleń dotyczących przesłanek rozwodowych i istotnych okoliczności faktycznych niezbędnych do poszczególnych rozstrzygnięć, które muszą być zawarte w wyroku rozwodowym. Można jednak również przypuszczać, że skoro w badanych sprawach małżonkowie skłonni byli dokonać podziału majątku wspólnego już na etapie postępowania rozwodowego, to także kwestia nieorzekania o winie rozkładu pożycia nie była sporna.

Tabela 9. *Strona występująca o podział majątku znajdująca się w gorszej sytuacji materialnej w porównaniu z drugą stroną*

Czy strona występująca o podział majątku znajdowała się w gorszej sytuacji materialnej?	w l.b.	w %
Tak	59	74
Nie	21	26
Ogółem	80	100

Z tabeli 9 wynika, że w 74% zbadanych spraw rozwodowych o podział majątku wspólnego małżonków występowała strona, która znajdowała się w gorszej sytuacji materialnej w porównaniu z drugą stroną. Uzyskane wyniki można uzasadnić w ten sposób, że małżonkowi, który znajduje się w gorszej sytuacji ekonomicznej i poszukuje środków utrzymania, zależy bardziej na dokonaniu podziału majątku wspólnego niż drugiemu, lepiej sytuowanemu.

²⁹ Według danych GUS, w roku 2009, na ogólną liczbę 65345 rozwodów, bez orzekania o winie zostało orzeczonych 47699 (*Rocznik Demograficzny 2010...*, Tabl. 42 (77), s. 241).

Tabela 10. *Propozycje podziału majątku wspólnego małżonków*

Propozycje podziału majątku wspólnego	Kobiety		Mężczyźni	
	w l.b.	w %	w l.b.	w %
Podział bez spłat	27	34	19	24
Przyznanie przedmiotów na wyłączną własność w całości z obowiązkiem spłaty	34	42	47	59
Podział cywilny	19	24	14	17
Ogółem	80	100	80	100

Najczęściej występującą w aktach zbadanych spraw propozycją podziału majątku, składaną zarówno przez kobiety (42%), jak i przez mężczyzn (59%), było przyznanie przedmiotów na wyłączną własność jednemu z rozwodzących się małżonków w całości z obowiązkiem spłaty na rzecz drugiego. Drugą co do liczebności propozycją był podział przedmiotów wchodzących w skład majątku wspólnego bez spłat. Propozycję tę złożyło 34% kobiet i 24% mężczyzn. Podział cywilny, polegający na sprzedaży przedmiotów i rozdzieleniu uzyskanych ze sprzedaży pieniędzy, proponowało 24% mężczyzn i 17% kobiet. Uzyskane wyniki świadczą o tym, że propozycje obu stron najczęściej pokrywały się.

Tabela 11. *Przedmiot podziału majątku wspólnego małżonków*

Przedmiot podziału majątku wspólnego małżonków	w l.b.	w %
Rzeczy ruchome	51	64
Nieruchomości	29	36
Ogółem	80	100

W większości przypadków przedmiotem podziału były rzeczy ruchome (64% spraw). Najczęściej dzielone przez małżonków przedmioty tego typu to samochody, sprzęt wyposażenia domu AGD i RTV. Natomiast nieruchomości były przedmiotem podziału majątku w 36% spraw. Uzyskane wyniki można tłumaczyć w ten sposób, że podział rzeczy ruchomych jest prostszy do przeprowadzenia, zajmuje mniej czasu i rodzi mniejsze spory ze względu na ich niewielką wartość oraz wyraźnie dorobkowy charakter.

Istotną częścią badań było uzyskanie informacji na temat sposobu rozstrzygnięcia sądu w zakresie podziału majątku wspólnego rozwodzących się małżonków. Zebrane na ten temat dane zawarte są poniżej w kolejnej tabeli.

Tabela 12. *Sposób rozstrzygnięcia sądu w zakresie podziału majątku wspólnego małżonków*

Sposób rozstrzygnięcia sądu w zakresie podziału majątku wspólnego małżonków	w l.b.	w %
Umorzenie postępowania w przedmiocie podziału majątku wobec zawartej ugody	61	76
Dokonanie podziału majątku	16	20
Umorzenie postępowania ze względu na cofnięcie żądania dotyczącego podziału majątku	3	4
Pozostawienie bez rozpoznania	0	0
Ogółem	80	100

Z danych przedstawionych w tabeli 12 wynika, że najczęściej występującym rozstrzygnięciem sądu było umorzenie postępowania w przedmiocie podziału majątku wspólnego małżonków wobec zawartej przez nich ugody. Wystąpiło ono w 76% spraw. Drugim co do liczebności rozstrzygnięciem było dokonanie podziału majątku wspólnego (20%). Najrzadziej występowało cofnięcie żądania dotyczącego podziału majątku wspólnego przez strony (4%).

Uzyskane wyniki badań aktowych wydają się szczególnie istotne z punktu widzenia przedmiotu niniejszego opracowania. W przeważającej liczbie przypadków postępowanie prowadziło do dokonania podziału majątku wspólnego. Jest w pewnym stopniu zaskakujące, że najczęściej następowało to w drodze ugody, mimo zawartego w pozwie o rozwód żądania podziału majątku w wyroku rozwodowym. Przede wszystkim jednak należy podkreślić, że w żadnej spośród badanych spraw sąd nie pozostawił żądania podziału majątku bez rozpoznania. Oznacza to, że w żadnej ze spraw sąd nie ocenił na podstawie art. 58 § 3 k.r.o., iż przeprowadzenie podziału spowoduje nadmierną zwłokę. Tym samym można stwierdzić, że w praktyce, wbrew wyrażanym w doktrynie zapatrywaniom, dokonanie podziału majątku wspólnego

w postępowaniu rozwodowym może być przeprowadzane w większej liczbie przypadków, a nie tylko wyjątkowo.

b) Podział majątku wspólnego małżonków w postępowaniu nieprocesowym po rozwodzie

Jak już wspomniano, podział majątku w trybie nieprocesowym może mieć miejsce we wszystkich przypadkach ustania małżeńskiej wspólności majątkowej, a więc nie tylko po rozwodzie, ale również w czasie trwania małżeństwa. Poniżej zostaną przytoczone niektóre wyniki omawianych badań aktowych w zakresie podziału majątku wspólnego małżonków w trybie nieprocesowym po rozwodzie, w celu porównania ich z prezentowanymi w poprzednim punkcie (a) wynikami, dotyczącymi trybu procesowego.

Analizując wiek uczestników postępowania nieprocesowego o podział majątku wspólnego po ustaniu wspólności, można dostrzec, że, podobnie jak w przypadku trybu procesowego, zdecydowanie przeważały osoby mające ukończone 40 lat. W tym przedziale wiekowym spośród ogólnej liczby 70 zbadanych spraw odnotowano 45 kobiet (64%) i 52 mężczyzn (74%). Nie było ani jednego uczestnika postępowania (kobiety lub mężczyzny), który miałby ukończone mniej niż 25 lat.

Wnioskodawcy i uczestnicy postępowania nieprocesowego, podobnie jak strony analizowanego wyżej postępowania w sprawach o rozwód, najczęściej posiadali wykształcenie wyższe (48 kobiet – 68% i 36 mężczyzn – 52%). Częściej jednak niż w przypadku prezentowanych wyżej wyników, dotyczących postępowania procesowego, posiadali oni wykształcenie zawodowe (15 kobiet – 21% i 14 mężczyzn – 20%).

Uczestnicy postępowania o podział majątku wspólnego najczęściej uzyskiwali miesięczne dochody w wysokości 1500 – 2500 zł (21 kobiet – 30%, 16 mężczyzn – 23%), niemniej w tym zakresie wyniki badania przedstawiają się podobnie, jak w przypadku postępowania procesowego.

Tabela 13. *Dochody z majątku wspólnego byłych małżonków*

Czy ex-małżonkowie osiągnęli dochody z majątku wspólnego?	w l.b.	w %
Tak	7	10
Nie	63	90
Ogółem	70	100

W zakresie uzyskiwania dochodów z majątku wspólnego podlegającego podziałowi wyniki badań aktowych dotyczących postępowania nieprocesowego przedstawiały się bardzo podobnie, jak w przypadku postępowania procesowego. W większości spraw (90%) wnioskodawcy i uczestnicy nie osiągnęli dochodów z majątku wspólnego, a tylko w 10% spraw odnotowano uzyskiwanie takich dochodów. W tym zatem zakresie nie stwierdzono, aby sytuacja majątkowa osób dokonujących podziału majątku wspólnego w postępowaniu nieprocesowym przedstawiała się jako bardziej skomplikowana niż rozwodzących się małżonków.

W zdecydowanej większości spraw wnioskodawcą w sprawie o podział majątku wspólnego była kobieta (54 sprawy – 77%). Mężczyźni składali wnioski w 23% spraw. Wyniki te przedstawiają się odmiennie niż w przypadku postępowania procesowego, w którym najczęściej zawarty w pozwie wniosek o podział majątku wspólnego składał mężczyzna. Nie wydaje się jednak, aby różnica ta posiadała istotne znaczenie.

Podobnie natomiast jak w postępowaniu procesowym, częściej wnioski o podział majątku wspólnego składał były małżonek znajdujący się w gorszej sytuacji ekonomicznej w porównaniu z drugim, przy czym w przypadku postępowania nieprocesowego odsetek ten był jeszcze wyższy (87%). Ponadto w większości przypadków (47 spraw – 67%) były małżonek składający wniosek o podział majątku wspólnego w mniejszym stopniu przyczyniał się do jego powstania. Uzasadnienie uzyskanych wyników wydaje się oczywiste. Niezależnie od trybu postępowania (procesowego bądź nieprocesowego), małżonkowi, który znajduje się w gorszej sytuacji ekonomicznej, bardziej zależy na

doprowadzeniu do podziału majątku wspólnego niż drugiemu, lepiej sytuowanemu.

W kolejnej tabeli (14) zaprezentowano wyniki badań aktowych w zakresie propozycji podziału składanych przez wnioskodawcę i uczestnika postępowania.

Tabela 14. *Propozycje byłych współmałżonków dotyczące podziału majątku wspólnego*

Propozycje podziału majątku wspólnego	w l.b.	w %
Podział bez spłat	14	20
Przyznanie przedmiotów na wyłączną własność w całości z obowiązkiem spłaty	43	61
Podział cywilny	13	19
Ogółem	70	100

Wyniki badań, zawarte w tabeli 14, przedstawiają się podobnie, jak w przypadku postępowania rozwodowego. Najczęściej proponowanym sposobem podziału (43 przypadki – 61%) było przyznanie przedmiotu na własność jednej stronie z obowiązkiem spłaty drugiej. Najrzadszą propozycją było dokonanie podziału cywilnego (13 spraw – 19%).

Tabela 15. *Przedmiot podziału majątku wspólnego małżonków*

Przedmiot podziału majątku wspólnego małżonków	w l.b.	w %
Rzeczy ruchome	37	53
Nieruchomości	33	47
Ogółem	70	100

Nieco inaczej natomiast przedstawiają się proporcje wyników badania dotyczących przedmiotu objętego podziałem. W postępowaniu nieprocesowym w zbliżonej liczbie spraw podziałem objęte były rzeczy ruchome (37 – 53%) i nieruchomości (33 – 47%). Jak już wspomniano, można przyjąć, że podział nieruchomości jest bardziej skomplikowany i powoduje wydłużenie postępowania działowego, co może stanowić uzasadnienie większej liczby tego typu przypadków w postępowaniu nieprocesowym.

Tabela 16. *Sposób rozstrzygnięcia sądu w zakresie podziału majątku wspólnego małżonków*

Sposób rozstrzygnięcia sądu w zakresie podziału majątku wspólnego małżonków	w l.b.	w %
Dokonanie podziału według zgodnego projektu uczestników postępowania	45	64
Dokonanie podziału majątku przez sąd	20	28
Umorzenie postępowania ze względu na cofnięcie wniosku	5	7
Ogółem	70	100

W zakresie rozstrzygnięć sądu dotyczących podziału majątku wspólnego, uwagę zwraca wysoki odsetek spraw (64 %), w których sąd dokonał podziału według projektu zaproponowanego przez strony. W 20 sprawach (28%) sąd sam dokonał podziału, a w 5 (7%) wniosek o podział majątku został cofnięty i sąd umorzył postępowanie.

Wydaje się, że przedstawione dane mają szczególnie istotne znaczenie dla głównego tematu niniejszego opracowania. Dokonywanie podziału w trybie nieprocesowym według zgodnego projektu stron w większości zbadanych spraw może sugerować, że równie dobrze podział ten mógł nastąpić wcześniej, w postępowaniu rozwodowym, skoro byli małżonkowie doszli do porozumienia w tym zakresie w postępowaniu toczącym się po rozwodzie. Można domniemywać, że gdyby zostali oni poinformowani przez swojego pełnomocnika bądź pouczeni przez sąd o możliwości dokonania podziału majątku wspólnego na etapie postępowania rozwodowego, wykorzystana byłaby szansa na wcześniejsze rozwiązanie tego problemu.

3. PODSUMOWANIE

W niniejszym opracowaniu dokonano opisu i oceny praktyki orzekania o podziale majątku wspólnego małżonków głównie w wyroku rozwodowym. Wydaje się, że zarówno rozważania teoretyczne, jak i wyniki badań aktowych przemawiają za możliwie szerokim wykorzystaniem tej możliwości. Na rzecz objęcia wyrokiem rozwodowym podziału majątku wspólnego można wysunąć przede wszystkim argumenty natury funkcjonalnej. Jak już wspomniano, model proce-

su rozwodowego, który ma rozwiązywać kompleksowo sprawy rozwodzących się małżonków, obejmuje również orzeczenie o podziale majątku wspólnego. Rozstrzygnięcie tej kwestii jest istotne ze względu na ułatwienie ustalenia zakresu możliwości spełnienia obowiązku alimentacyjnego i dlatego wskazane jest, aby zapadło na tym samym etapie postępowania. Proces rozwodowy powinien również kończyć spór między małżonkami tak, aby nie było konieczne wszczynanie kolejnych postępowań przedłużających i potęgujących konflikt między nimi. Z tego względu również zasada ochrony dobra dziecka przemawia na rzecz objęcia postępowaniem rozwodowym sprawy podziału majątku wspólnego rozwodzących się rodziców w celu likwidacji przynajmniej tego elementu konfliktogennego, co może polepszyć współdziałanie rozwiedzionych rodziców w zakresie sprawowania przez nich władzy rodzicielskiej.

Przedstawiony wyżej opis wyników badań aktowych nie wskazuje, aby orzeczenie o podziale majątku wspólnego rozwodzących się małżonków, zawarte w wyroku rozwodowym, należało do rzadkości i to tylko w sytuacjach wyjątkowych i szczególnych.

Uwagę zwracają liczne podobieństwa wyników badań dotyczących obu trybów postępowania, wskazane wyżej. Warto przypomnieć, że w postępowaniu procesowym (rozwodowym) i nieprocesowym najczęściej wybierany był podobny sposób podziału majątku wspólnego (przyznanie przedmiotów na własność z obowiązkiem spłaty). W postępowaniu nieprocesowym najczęściej podział ten był dokonywany według projektu zaproponowanego przez byłych małżonków (wnioskodawcę i uczestnika postępowania), co świadczy o tym, że rozstrzygnięcie sądu o podziale majątku wspólnego – jak można przypuszczać – mogło być dokonane już w procesie o rozwód. Przyczyną takiego stanu rzeczy jest prawdopodobnie brak świadomości prawnej rozwodzących się małżonków lub brak zainteresowania ze strony ich pełnomocników, aby podział majątku wspólnego nastąpił w jednym procesie, bez potrzeby wszczynania kolejnego postępowania sądowego.

RULINGS ON THE DIVISION OF MATRIMONIAL ASSETS
IN THE LIGHT OF RESEARCH ON COURT RECORDS

Summary

The article discusses the division of matrimonial assets in Poland after the cessation of community property. The first part of the article presents the ways in which the division may be effected, both in non-procedural and in divorce proceedings. The latter is rarely used in practice, despite the benefits it brings the divorcing spouses and the opinion of the Polish Supreme Court on this matter. The second part of the article presents the results of the research carried out by Dominika Godlewska on this issue.